

morali prilagoditi tistemu dijalektu, ki je bolj razširjen, da bi mogel en prevod zadostiti obenem mnogim» (62 a), «da bi ga mogli razumeti tudi drugi slovanski narodi, vsaj glavni (praecipui), in sicer v prvem redu Dalmatinci» (63 a). In zdi se mu, da bi to «ne bilo težko doseči» (62 a). Že Vergerij pozna torej moment široke razprostranjenosti, ki so ga pozneje jezuiti za Hrvate in Srbe nevedé tako blagonosno poudarili, sicer pa meri na neki umeten jezik, ki bi naj segal preko hrvaškosrbskih mej in čigar podlaga bi imela biti menda cerkvena slovenščina. Torej ne določen živ dialekt! In za tega gre: favoriziranje živega narodnega jezika mesto tujega ali mrtvega ali umetnega pomeni literarni napredek!

Kje korenini vpoštevanje živega jezika od strani jezuitov? ³Zame ni nobena dvoma, da jim ga je vsilila praksa reformacije. Praksa, pravim, ne teorija a la Vergerijeva! Kako so mislili nekateri pristaši rimske cerkve o rabi živega, zlasti slovanskega narodnega jezika v cerkvi tudi še med reformacijo, zato nam je klasična priča že omenjeni škof Hosijsuz, Vergerijev sodobnik in protivnik. Njegove knjige proti Vergeriju in Brenzu sicer nimam pri roki, toda Vergerij je ponatisnil iz nje v III. svojem dijalogu vse, kar nas tukaj zanima. Hosijsuz izhaja sploh iz stališča, da so «prinesli prevodi svetih knjig v narodne jezike cerkvi božji mnogo škode» (Vergerij 62 a). O razprostranitvi Slovanov je tudi Hosijsuz precej dobro poučen; znani so mu Čehi, Moravljani, Kašubi, Kusi, Moskoviti, «Svetii», Dalmatinci, Bošnjaki, Hrvati, «Rascijani» in Srbi, a ravno ta obilica ga moti: «Ako hočemo prirediti tako mnogo in tako različnih prevodov svetega pisma, da bi zadovoljili vse te narode, se bode moglo komaj vse v redu poskrbeti, kdo pa naj skrbi za to, da se ne vrine v prevode nobena pomota, če bo imelo vsako pleme (gens) v svojem narečju svete molitve in branje?» (61 b). Temu škofu so se zdeli še tudi 1558. l. celo prevodi najvsakdanjših molitev v narodne jezike nepotrebni: «Očenaš imamó preveden v narodni jezik (= poljski), toda koliko jih boš našel, ki bi razumeli v njem vsaj vsako tretjo besedo, vsaj po črki? Iz nevedne množice komaj vsakega stotega, da o zmislu sploh molčim» (61 a). Fr. Kidrič.

O dadaizmu. Njegovi najbolj zagrizeni zagovorniki so kasli pametno krenili na pot uglajenega klasicizma. Ta ali oni pristaš pa seveda poreče, da struja še nikdar in nikoli ni tolikanj procvitala, češ, z naglim pokopavanjem se najlepše dokazuje, kako zelo je «dada» v napotje miroljubnim literatom, slikarjem in glasbenikom. Umetnost, ki je bila dosihdob sinekura, je po dadaini zaslugi postala baje pekel.

Početkom decembra l. 1921. so novine razglasile, da pripravljajo dadaisti sedemnajst razstav v Parizu, od teh priredi prvo ameriški slikar Nan Ray, štirinajst na Španskem, dvanajst v Londonu, sedemindvajset na Nemškem, devet v Italiji, tri v Jugoslaviji, sedem na Švedskem in devetindvajset v Združenih državah. Kakor piše Vaudéremovo glasilo «Miroir des Lettres», je doseglo dadaino gibanje vrhunec l. 1920. V naslednjem letu pa je nedoraslemu Pegazu jela pojmati sapa. Škoda. Zakaj dadaisti ne skrivijo lasu nikomur, le nekoliko pestrosti zanašajo menda v slovstveno enoličnost. «Nekateri kažejo resnične književniške darove», trdi omenjeni dramatik v svojem Slovstvenem Ogledalu, «saj jim ne manjka hudomušnosti, in celotna skupina zastopa dokaj krepka gesla, kakor so pač vsa zanikajoča gesla.»

Njih nauk? Ravnopravnost idej učijo, enakost vtisov, misli, čustev, dojmov, zaznav. «Kaj je krasno? kaj je grdo? kaj je veliko, močno, šibko? Kaj je Carpentier, Renan, Foch? Ne znam. Kaj sem jaz? Ne znam. Ne znam. Ne

✕

Kronika.

✕

znam.» Tako je izrazil svoja načela eden prvoboriteljev. Vas-li mika čitati vzorec dadaistovske umetnosti? Evo vam dvoje kitic od Andreja Bretona in Filipa Soupaulta:

«Težje in težje postaja prijemati mojo glavo radi trnov. Pojdite, dragi prijatelj, proti ribjemu trgu. V očeh zlatice sem opazil kolesce, ki se je sukalo liki kolesje v uri. Velel sem poslati žival gospodu Richepinu, da bi mu dal misliti.»

«Sedaj se niham na padanju listja in pri spanju držim glavo v perju kakor v ponvi. Vse me pušča brezbriznega, počevši s čudnimi signali, na katerih se je izkazalo ljubosumje prahu.»

Fernandu Vaudéremu se stvarca še ni zdela ravno nevšečna. Človek se ziblje v prerivanju in suvanju besed. Smehljamo se njih muhastim zvezam. Še na misel vam ne hodi, da bi pojмили. V ostalem pa cela reč vpliva pomirljivo.

Ko pa je iskal drugih vzrokov svoji blagohotnosti, je zasledil, da ga veže prijateljstvo s pravima ustanoviteljema dadaine smeri. V veliko presenečenje izvemo, da sta to Faivre Abel in Sem.

Moja trditev ni šala, razlaga Vaudérem, ampak resno izkustvo. Rečena gospoda se v samoti že več let udajata nekakšni blaznosti, ki ju tira v besedno bruhanje, pri katerem izrazi vro, vrvrajo, se zadevajo in prepletajo v neverjetni zmedi. Popada ju govorniška pijanost, nujna potreba, da si olajšata duha, oziroma živce z izpuščanjem brezveznih rečenic. A ne sledu ne tiru o mazaški burki, ne duha ne sluha o ateljejskem ali ponarejenem dadaizmu. Pri njiju je to celoviti dadaizem; dada brez izbire in ovire. Ko sem se hotel v njem izkazati tudi jaz, mi je izpodletelo zbog preobilne skladnje in logike. Moji prvenci ne bogljenci so vsebovali še vedno kolikor toliko smisla, moji stavki so premogli osebek, dopovedek, prilastek. Na Faivrov in Semov nasvet sem se odrekel vajam, za katere mi je nedostajalo poklica.

Z uslužno naklonjenostjo, vendar i z opreznostjo, sta vzela prizadeta moža svoje očetovstvo na znanje. Nemudoma sta sporočila sijajnemu novičarju Pariške Revije: «Ti kratki popadki zavedne ter urejene prismojenosti so za naju zgolj igra, odpočitek, a nikakor književniški sistem. Ampak vi, sta dostavila, vi sami ste bili večji dadaist, nego se vam ljubi priznati. Dokaz tole vaše pisemce:

Chantilly, 15. septembra 1913.

Pavel je v Saumuru. Z dvigalom št. 8 podi nonobstante. Človek bi se smatral za popolne ničē.

Večerni vlak bo samo napol spal. Ubožen je ter izgublja svoje perje. Pavel mu ponuja škatlo ihtenja z resami. To je diskretno kakor starček v solati.

«Če sva midva očeta, sklejata Faivre in Sem, ste pa vi blagi striček dadaizmu.»

Vaudérem se brani, češ, podpis na gorenjem lističu je bodisi nečitljiv ali pa spretno potvorjen, ako nista naša humorista sama izgotovila te listine za slovstveno zgodovino.

Prosluli G. Ribemont-Dessaignes je objavil 20. decembra 1921. v Journal du Peuple, svobodni tribuni za vse svobodnike, svojo umetniško veroizpoved Le Dadapolite, češ, «dada» ni zgolj artistična šola, temveč njegovo delovanje se razteza na vse panoge človeškega nehanja. Brca v mravljišče, to je dada v družbi: vse vrvi ter izkuša skriti jajčeca in imovino.

Družba beži tuleč, z eno roko na trebuhu, z drugo v žepu. Beži ter odnaša svoje Gioconde in palme vsakojakih svojih generalov. Spotoma mežika, prenehava rjuti, pobira pljunke, meneč, da so cukrčki.

Prekucuhi se pa jezé. Sicer oni so tudi za rušenje podedovanih naprav, nikakor pa ne za odpravo vrednot. In čim so prekucnili družabni red, ga čez noč obrnili, kakor n. pr. bi zasukali električnega petelina, so naslednje jutro že ustanovili novo hierarhijo vrednot, izrecnejšo in tršo mimo nekdanje.

Dada' ne veruje nič bolj v npravstveno nego-li v umetnostno ali znanstveno vrednoto. Novi red mu ne vzbujá večjega spoštovanja nego prejšnji. Ne verjame v resnico. Nikakor ne more prav razbrati te strahovite slepote, ki vselej eno stvar nadomesti z drugo. Dada je popolno zanikanje. Primerjati ga ni mogoče niti z nihilizmom, ki pozna le telesno uničenje. Tukaj tiči brez dvoma vzrok revolucionarske mržnje do novega svetovnega nazora. Komunizem meni, da gremo predaleč; a mi ne vidimo prav jasno, v čem je on revolucionaren. In vendar, goli pogled na buržujško omiko nas meče prekucuhom v naročaj; dajte, razbijajte, pokončajte vse.

(Konec prihodnjič.)

A. Debeljak.

Nove knjige.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Čapek, K. Rossum's Universal Robots. Kolektivna drama v treh dejanjih s predigro. Poslovenil Osip Šest. Ljubljana. Zvezna tiskarna. 1921. 77 str.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. Urejajo in izdajajo: Fr. Kidrič, R. Nahtigal, Fr. Ramovš. III. letnik. 1. in 2. snopič. Ljubljana. 1921. 72 str. Na leto 80 K.

Golia, Pavel. Večerna pesmarica. Ljubljana. Slovenska Matica. 1921. 90 str.

Heller, Frank. Blagajna velikega vojvode. Roman. Iz švedščine preložil F. Jo. Ljubljana. Založilo «Jutro». 1921. 164 str., 10 Din, po pošti 75 p več. (Knjižnica «Jutra», zv. 2.)

Mérimée, Prosper. Karmen. Poslovenil Vladimir Levstik, Ljubljana. Zvezna tiskarna. 1921. 95 str. Broširano 7 Din 50 p. (Narodna knjižnica, snopič 32—33.)

Misel, socialna. I. letnik. Mesečnik. Urejata A. Gosar in F. Terseglav. Ljubljana. Januar 1922. 40 str. Na leto 25 Din.

Santé, vers la. Revue mensuelle. Vol. III. No. 1. Genève. Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge. Janvier 1922. 48 str. Na leto 3 frs. suisses.

Strindberg, August. Otac. Gospodjica Julija. Zagreb. Pozorišna biblioteka. Knjiga IV. 1921. 94 str. 28 K.

* **Strindberg, Avgust.** Gospodjica Julija. Naturalistička tragedija. (Sa predgovorom od samog pisca.) Preveo Djuro Banjac. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922. 94 str. 5 Din.

Stritar, Josip. Sódnikovi. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1921. 173 str. 7 Din, po pošti 75 p več. (Prosveti in zabavi, 4.)

Věstník, národopisný českoslovanský. Ročník XV. Č. 1. Izhaja četrletno. Rediguje J. Polívka. Praga. Společnost národopisného mušea. 1921. 107 str. 20 Kč.

Urednikov «Imprimatur» 17. marca 1922.

vojnik se brani vojaške službe. Avtor slika zelo gostobesedno njega duševne boje in omeni končno, da se mož nekako onesposobi za službo ... Snov, ki si jo izbere pesnik, ni v vseh delih enako sposobna za pesniško obravnavanje; iz nje se more iskresati le gotovo število umetniških dožitkov. Poskus, vsiliti celotni masi pesniški obraz, je pogrešen. Toda prevzeti se mora vendar tudi to gradivo v umotvor kot podlago umevanja; in je zgolj tehnično vprašanje, kako to neplodno maso porazdeliti. Pripovedno pesništvo je n. pr. razvilo mešane oblike: nevezana beseda kot izrazilo za prosto pripovedovanje; ob svečanih mestih se dvigne govorica sama po sebi v verze. Tej elementarni rabi se približuje Podbevšek s tem, da označi hypotheso povesti (snov) z drobnim, duševne opise z navadnim tiskom. Originalno, toda neumetniško! Podbevšek je tudi najdosledneje izvedel razbitje umetniškega okvirja; enotnosti notranjega dožitka pri njem ne odgovarja paralelna enotnost vnanjega dogodka. Opazovanja vojaka-jetnika (?) so vez, ki spaja dispartne elemente Plesalca v ječi (dve samostojni dogodbici + psihološko razglabljanje). O nazornem gledanju in oblikovanju tu ni govora. Ne vem, ali imamo v teh in takih eksperimentih korenike za novo poglobljeno pripovedno umetnost. O muzikalnih in slikarskih prispevkih naj se izrazijo bolj poklicani sodniki; omenim samo, da so ti doneski izraz povsem resnega umetnostnega hotenja, izraz novodobne stilistične volje.

Zaenkrat služi ta mladina svojemu bogu po temnih potih. Hvalevreden je pogum, s kojim se je odpovedala tradiciji, ki teži in preti iz vseh spomenikov preteklosti, in se podala na pot odkrivanja immaterialnih vrednot, nečislanih v današnjem veku. Značilen je odpor, ki se je dvignil proti novi struji v krogih izmirjencev, ki slutijo, da bi mogel povzročiti novi pokret njih omiljenim tradicijam somrak malikov. Zgodovinska pogojenost je činitelj, s katerim se mora na vsak način računati, ni pa treba biti njegov ujetnik.

O mnogostranskih stremljenjih novega pokreta, ki se ne omeji na umetniške programe, temveč hoče obseči celotno življenje, nam razkriva ta zvezek le nepopolno sliko. Res je sicer, da je dala umetnost novi smeri najprej in najvidnejši izraz. Izdajatelj lista se namenoma niso spuščali v teorije, temveč so hoteli v praksi dokazati. čigavega duha so. To je sicer pravilno za umetnost: v začetku je bilo dejanje, teorija naj sledi kasneje! Toda poezija tvori le odlomek javnega življenja; v borbah, ki pretresajo družbo, tudi pesnik ne bo mogel ostati neudeležen opazovalec. Mladina, ki hoče nekoč zavladati nad svetom, si mora priboriti samostojne nazore o verskih, socijalnih in drugih problemih; vse to se mora zaokrožiti v svetovno naziranje. V člankih, kot je Vidmarjev O umetnosti in državi, bi se dali razbistriti pojmi. Tam razpravlja avtor na povoljen način o nalogah umetnosti v državi («vzdrževati nad človeštvom podobo njegovega idealnega duševnega stanja») in izreka nezadovoljnost nad sedanjimi državami, ker ne vrše svojega idejnega poklica (pravstveno dvigniti narod po zapovedih umetnosti). Vsled tega «je ves predmet umetnosti organiziran v protest proti državi. Tako je bilo na Ruskem, kjer je bila država najodkritosrčnejša» itd. To naziranje je nujno potrebno korekture. Kritika umetnikova ne sme biti negacija države, marveč razkrivanje in žigovanje nedostatkov v upravi in družbi. Očividno se je avtor v svojem članku premalo točno izrazil.

J. Kelemina.

O dadaizmu. (Konec.) Mehanik, Nietzsche, general, človekoljub, obsojenec, izobraženec, duhoven, kupec, Einstein, vlačuga, minister, rojen bebec, celo sodnik, imajo taisto v r e d n o s t. To se pravi, da se posebne cene, katere prisojate njim ali njihovim činom, ne dajo nikakor meriti z nobeno enoto in da jih ne

morete vpoštevati. Če jamete razdirati še te, se bo počelo kraljestvo prevrata na zemlji.»

Kdor je zasledoval postanek in razvoj futurizma, opaža zlahka, kako je bil ognjevit, iztočno slikovit, bohoten in bujen nalik tropičnemu pragozdu. V primeri z Marinettijevo vzneseno dikcijo, velikolepno grandilokvenco prvih njegovih spisov, se nam vidi dada borna pustinja in oskubena goličava. Njegovo življenje se ni zdelo ne gorko ne globoko. Ni čuda, da ga je obsodil na smrt, a tudi na preporod, «prvak pripovednikov», Han Ryner, bivši vseučiliški profesor, ki je, nevajen spon in verig, odložil svoj posel in se posvetil docela pisateljevanju. Torej kako sodi Ryner o dadi?

... Bedasti ščegetač, ki je želel izprožiti gromki smeh, a je izzval samo zdehanje. Preveč gobezdačev in kričačev se je šopirilo v početju, krog njega pa se štulilo vse črno nezmožnežev in klavernih pavlih. Sicer pa se žužki najraje zaganjajo na vse, kar zaudarja po novini. Se je mar romantizem ubranil vsem blaznikom? naturalizem vsem bolnim, oziroma preračunljivim pornografom? parnas vsem glupim govorčinom? simbolizem vsem dozdevnim godbenikom brez besed?

Toda ne udelavajmo kakor vsi nazadnjaki: ne razumem. Tako so govorili prvi protivniki romantizma. Njih sinovi, zakrknjeni romantiki, so si mašili ušesa pred vnikljivimi glasbami simbolizma, so porogljivo poslušali dekadentne šole in si šteli v čast, ako niso doumeli umetnine.

Res je, šaljivci in nečastni prekucuhi dostikrat izkoriščajo nove knjižne pojave, tako da poštenjaki nehote priznavajo svoje neumevanje. Pred dado se nam je že naključilo, da smo izjavili: ne razumem! A slednjikrat smo pričeli vnovič iskati. Z Renato Dunaujevo smo trdili: «Hvastavščina in očita potegavščina ne dokazuje ničesar zoper idejo rodiljo krasoslovne koncepcije».

Ampak nastaja vprašanje, kaj je bila misel vodilja za dado.

Odgovor je težak. No saj pa tudi l. 1828. ni bilo lahko povedati, v čem je bistvo romantike, l. 1885. pa, kaj tvori jedro simbolizmu. Kritik Emil Deschamps, misleč, da s svojimi opredelbami ponavlja in zagovarja bobneče, blesteče, brizgajoče trditve v Cromwellovem predgovoru, jim kar ugovarja. Je-li Gustav Kahn simboliziral na isti način kot Viélé-Griffin, ali Edvard Dujardin podobno de Régnieru?

Jasno se dá opredeliti stoprav pojav, ki traja dovolj dolgo in rodi plodove.

- * Novo literarno drevo, za sedaj ovito v megle ter izpostavljeno viharjem, ostane v našem spominu, manj oblika nego vonj in slast. Po sadovih jih boste spoznali in ločili od sosedov. Dada ne pušča nobene mojstrovine za svojim prvim nastopom. Da bi bil naslednji njegov avatar srečnejši!

Resnično, resnično vam povem, dada se bo zopet vtelesil na slovstvenem terišču. Menite-li, da ni bila romantika prerojeni feniks? Na Sorboni vam pripoveduje letos profesor Régnier o srednjeveških avtorjih, ki se zdi, da jim je pred sto leti Viktor Hugo naravnost izmaknil način in načela, n. pr. Méré. Hugojevci so se potapljali v srednjeveške barve in boje z isto pijanostjo kakor plejada v knjige in skupine starega veka; mlajši ali manjši sateliti so nehote posnemali slikovita veseljaštva tistih, katere Teofil Gautier naziva čudake (les grotesques). Malherbovstvo ni nič drugega ko Parnas, ki reže izrastke in kliče razum na pomoč. George Sand odgovarja s svojo cvetno, strastno domišljijo preko dveh stoletij mehkobnim sanjarijam Honoréja d'Urfé; Zolin in Maupassantov naturalizem opetuje Sorelovo, Scarronovo, Furetièrovo realistično reakcijo.

Dvojna plat sintetiziranja se utegne izluščiti iz dadainih zahtev in napovedi. Klementu Pausaersu gre za to, da ponazori «bedasto»burkaste strani življenja, katero nam je bilo usojeno živeti tako tragikomično v vojni». Na ta račun bi bil najbolji dadaist Clemenceau, ki se je izrazil o priliki: «V popolni mešanici brodimo». Pred dado so že nekateri očitovali življensko šaloigro, to pa duhovito, kadar jim je bilo ime Rabelais, Cervantes, Swift ali Voltaire.

Gospa Renée Dunau sega globlje, ko razodeva v dadi uporabo psihanalitične vede na umetnost. Oni dadaisti, ki niso bili šupli širokousteži ali puhli pustolovci, so skušali povedati, kaj se dogaja v trdih temah podzavestnega carstva. Lovili so asocijacije predlogičnih idej, ki so plavale v sanjariji ali v snu. Dušeslovcem so dobavljali dragocene podatke. So pa bili zares umetniki? Ne, saj vas niso umeli vesti tja, kamor so bili zabredli sami, niso znali razkriti nam v nas samih, v vaših sorodnih emocijah, kar so bili zasledili v lastni notrini.

Kadar se dada vnovič obudi, nam bodo nekateri pesniki naznačili v so mraku, koliko nespameti je v naši pameti, koliko razuma je v naših nagonih in naših blaznostih. Tačas, upajmo, ne bodo nad mero poudarjali svoje pohtevice po rovanju in rušenju, ki je vrhovno prožela duhove, tako je celo klasično naobraženi Nizozemec A. T'Stertevens zagazil v to maniro in manijo ter v svojem zadnjem romanu «Plešoč Bog» (Le Dieu qui danse, 1921) propoveduje to abadonsko smer, anti češ, ali niso dovolj lepe cerkve, sezidane s kamenjem podrtih palač in poganskih hramov?

Za enkrat se najbolj spominjamo dadaistove definicije, ki pravi: da = ne; čitatelj pa je po vsej priliki že pogodil daljšo enačbo: dada = ne! ne!

A. Debeljak.

Nove knjige.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Dostojevskij, F. M. Igrač. Roman. Zagreb. Narodna knjižnica, 57.—60. 1922. 150 str. 28 K.

* Gjuric, Miloš. Filosofija panhumanizma. Jedan pokušaj nove jugoslovenske sintagme. Beograd. Rajković i Čuković. 1922. 109 str.

* Grčić, Jovan. Portreti s pisama. (Vsebina I. zv.: Jaša Ignjatović. Vojislav J. Ilić. Lj. P. Nenadović. P. Adamov. Matavulj. M. P. Šapčanin.) Zagreb. Z. i V. Vasić. 1921. VI + 176 str. 10 Din.

Hamsun, Knut. Nitkov. Iz skitničnog života. Zagreb. Narodna knjižnica, 46.—48. 1922. 56 str. 12 K.

Krleža, Miroslav. Hrvatski Bog Mars. Zagreb. Narodna knjižnica. (Vanredno izdanje.) 1922. 117 str. 28 K.

* Miličić, Sibe. Knjiga večnosti. Filigrani. Beograd. Izdavačka knjižarnica Geze Kona. 1922. 79 str.

Ogrizović, Milan. Vučina. Drama u tri čina. Zagreb. St. Kugli. 1921. 104 str.

Prpić, Tomislav. Madona Bistrica. Regijonalističko-tradicionalistički misterij. Zagreb. Vlastita naklada autorova. 1921. 48 str. Cena 5 Din.

Pripovedke, staroindijske. (Jātaka.) Priredil Jos. Suchy. Slikal F. Plachy. Ljubljana. Založila «Svoboda». 1921. 36 str. 32 K, z boljšim omotom 36 K.

Urednikov «imprimatur» 30. marca 1922.